

Jan Oudegeest (1870-1950)

vakbondsleider en politicus

Jan Oudegeest werd op 5 augustus 1870 in Utrecht geboren als zoon van Cornelis Oudegeest, wagenmaker, en Carolina Christina Bieger. Op 25 november 1897 trad hij in Utrecht in het huwelijk met Petronella Helena Lageman. Zij kregen een dochter en een zoon. Jan Oudegeest stierf op 16 oktober 1950 in Oegstgeest.

In het voorjaar van 1903 was er vermoedelijk niemand in Nederland, die zulke heftige emoties opriep als de toen 32-jarige Utrechtse vakbondsman Jan Oudegeest. Als leider van de spoorwegstakingen was 'koning Oudegeest' voor velen het symbool van revolutie, chaos en anarchie. Rechts Nederland zag in hem de voornaamste bedreiging voor de monarchie, de kerk en het vaderland. Maar ook sommigen onder zijn medestanders konden zijn bloed wel drinken, vooral toen de stakingen op een fiasco waren uitgelopen. Anarchisten en syndicalisten aangevoerd door F. Domela Nieuwenhuis beschuldigden hem van verraad van de arbeidersbeweging.

Slechts tien jaar daarvoor had Jan Oudegeest dezelfde arbeidersbeweging nog met afschuw gadeslagen. De socialistische idealen strookten allerm minst met de christelijke waarden, waarin hij door zijn moeder was opgevoed. Toen Jan drie was, stierf zijn vader, zodat de zorg voor het gezin geheel bij de moeder kwam te liggen. Met wassen en strijken verdiende zij een karige boterham. Jan werd op tienjarige leeftijd bij de administratie van de Staatsspoorwegen geplaatst, waar hij na enkele jaren tot klerk opklom. Zo'n functie was voor een arbeidersjongen uit die tijd een van de weinige mogelijkheden op een vaste betrekking met promotiekansen. Oudegeest volgde een normale loopbaan, tot hij zich in het vakbondsleven stortte. Toen hij volgens de directie al te nadrukkelijk voor de belangen van het personeel opkwam, gaf men hem te kennen dat hij verdere promotie wel kon vergeten. In maart 1903 verliet hij de dienst om zich geheel aan de organisatie van het spoorwegpersoneel te wijden.

In 1892 was Oudegeest namelijk toegetreden tot de afdeling Utrecht van de Nederlandsche Vereeniging van Spoorwegambtenaren (NV), toen nog een gezelligheidsvereniging. Onder invloed van Troelstra, die zich in 1893 in de Domstad had gevestigd en wiens partijkrant *De Baanbreker* gretig op de kantoren van de Staatsspoorwegen werd gelezen, ontwaakte een sociaal-democratische geest binnen de NV. Deze werd versterkt door het toetreden van leden uit een ter ziele gegane socialistische vakorganisatie. Oudegeest ging hierin mee en behoorde sindsdien tot de voornaamste woordvoerders van de sociaal-democraten. Hij trad in 1896 toe tot het hoofdbestuur van de NV. Er ontbrandde een interne strijd tussen de 'nieuwlichters', die poogden de vereniging om te vormen tot een strijdbare vakorganisatie, en de oudere leden, die de goede verhouding met de directies niet op het spel wilden zetten. De strijd werd in 1898-'99 beslist in het voordeel van de eerstgenoemden. Oudegeest werd redacteur van het vakbondsorgaan *De Spoorweg* (juli 1898) en voorzitter van het hoofdbestuur (mei 1899). Herdoopt tot

Nederlandsche Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel ontwikkelde ze zich tot een actieve vakorganisatie, waarvan de afdeling Utrecht de belangrijkste was.

Ondertussen had Oudegeest zich ook in de plaatselijke politiek gestort. In 1896 was hij - na lang aarzelen vanwege zijn christelijke opvattingen - toegetreden tot de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij. Na het vertrek van Troelstra uit Utrecht (1897) ontpopte Oudegeest zich tot de voorman van de plaatselijke beweging. In 1899 werd hij als eerste sociaal-democraat in de gemeenteraad gekozen, waarin hij tot 1906 zitting zou hebben. Daarnaast voerde hij de redactie van *De Stem des Volks*, het plaatselijke orgaan van de socialistische beweging.

Maar toen kwamen de spoorwegstakingen van 1903. De eerste staking eind januari kwam als een volslagen verrassing. Kort voor de staking had Oudegeest nog beweerd 'dat het spoorwegpersoneel de eerste 25 jaar nog niet aan staking kon denken'. Vanwege het verrassingseffect en het tactische optreden van de vakbondsleider werd een totale overwinning behaald. Meegesleept in de euforie riep hij begin februari de arbeiders op zich voor een tweede, politieke staking gereed te houden om een - in het geruchtencircuit circulerende - anti-stakingswet tegen te houden. Deze revolutionaire daad zette de toon voor de komende maanden. De regering en de verzamelde rechtse krachten, door de oproep vroegtijdig gealarmeerd, troffen voorbereidingen om een tweede staking te doen mislukken, terwijl de socialisten zich organiseerden in een Comité van Verweer, dat de staking voorbereidde. Oudegeest, die tot bezinning was gekomen maar door zijn oproepen niet meer terug kon, werd landelijk voorzitter. Zo nam hij de verantwoordelijkheid op zich van een beweging, waar hij slechts gedeeltelijk achterstond en waarvan hij de afloop somber inzag. Toch durfde hij de zaak niet af te blazen. Toen bekend werd dat de stakingsbereidheid onder het spoorwegpersoneel onvoldoende was, verzweeg hij dit. Juist door de slechte berichten naar buiten te brengen, had hij mogelijk meer tegenwicht kunnen bieden tegen de revolutionaire sentimenten bij zijn medestrijders, aangewakkerd door Domela Nieuwenhuis. De voorzitter van het Comité van Verweer had de controle over de beweging verloren.

Toen begin april de anti-stakingswetten in het parlement kwamen, werd ondanks zijn verzet een tweede staking uitgeroepen. Deze mislukte, zoals verwacht. In een tweetal nachtelijke vergaderingen, waar het Comité van Verweer verantwoording aflegde, kwamen de hoog opgelopen spanningen tussen de sociaal-democraten en de aanhangers van Domela Nieuwenhuis tot een ontlading. De sociaal-democraten, onder wie Oudegeest, werden van verraad beschuldigd. Deze beschuldigingen, na een onderzoek overigens ontkracht, zouden de verhoudingen tussen sociaal-democraten en anarchisten/syndicalisten nog jaren vergiftigen. In Utrecht, waar de staking zeer chaotisch was beëindigd, verloor Oudegeest veel gezag. Zo weigerde een Utrechtse afdeling van de SDAP hem in 1905 op de kandidatenlijst voor de gemeenteraadsverkiezingen te plaatsen. Ook anderszins behoorden deze jaren tot de moeilijkste uit zijn leven. De NV was door de staking vernietigd en kwam slechts moeizaam weer tot leven. Werkloos geworden moest Oudegeest het brood voor zijn gezin bij elkaar bedelen bij welgestelde sociaal-democraten.

Aan deze onzekere periode kwam een einde toen hij samen met de Amsterdamse diamantbewerker Henri Polak het Nationaal Verbond van Vakverenigingen oprichtte. Hij werd secretaris (1905). In 1906 verliet hij daarom zijn woning aan de Oosterstraat (achter het Maliebaanstation), waar hij sinds zijn

huwelijk had gewoond, en verhuisde naar Amsterdam. Zijn werk voor het NVV luidde een schitterende carrière in. Achtereenvolgens was hij voorzitter van het NVV (1909-1919), secretaris van het Internationaal Verbond van Vakverenigingen (1919-1927) en voorzitter van de SDAP (1927-1934). Daarnaast was hij lid van de Tweede (1918-1922) en Eerste Kamer (1928-1936) en vervulde hij tal van nevenfuncties, onder andere binnen de Volkenbond.

Oudegeest was geen belangrijk theoreticus, maar ontwikkelde zijn ideeën in de praktijk als bestuurder en propagandist. Hij was bereid tot compromissen, maar niet tot elke prijs. Om die reden is hij wel getypeerd als 'strijdbaar reformist'. In zijn *Geschiedenis der zelfstandige vakbeweging* omschreef hij als taak van de vakbeweging 'om zoveel mogelijk loonbewegingen te maken met vermindering van stakingen en uitsluitingen en langs den weg der onderhandelingen te trachten tot verbetering der toestanden te geraken'. Hiertoe was een hechte discipline en een strak centraal bestuur vereist met sterke weerstandskassen. Verder diende de vakbeweging de economische strijd te verbinden met de politieke strijd in het parlement ten einde wetgeving op het gebied van arbeidsvoorwaarden en sociale verzekeringen te realiseren. Als bestuurder hield Oudegeest strak aan deze principes vast. Bij sommigen kwam hij daardoor zelfs autoritair en ondiplomatiek over. Absoluut overtuigd van zijn gelijk had hij moeite met oppositie, vooral wanneer deze ideologisch getint was.

De gebeurtenissen van 1903 hadden zijn afkeer van radicale, revolutionaire ideologieën versterkt. Zijn politiek leven werd beheerst door de strijd tegen het anarchisme, syndicalisme en communisme. Binnen de eigen gelederen bestreed hij radicalisme. Toen Troelstra in november 1918 onder invloed van de gebeurtenissen in Duitsland meende dat ook in Nederland de tijd voor de revolutie rijp was, vond hij Oudegeest op zijn weg, die zich als NVV-voorzitter opwierp als de woordvoerder van de tegenpartij. Anders dan zijn oude leermeester zag Oudegeest geen revolutionaire situatie in Nederland. Na de uitdrukkelijke verklaring 'ik doe niet mee' werd de actie haastig afgeblazen.

Het einde van zijn loopbaan kwam met het voorzitterschap van de SDAP, waarbij hij de indruk van een degelijk, maar enigszins kleurloos bestuurder wekte. De partij, volop in discussie, had echter behoefte aan een bevlogen persoon met nieuwe ideeën en antwoorden op de problemen uit de jaren '30 (werkloosheid en opkomend fascisme). Dat de oude vakbondsleider hieraan niet voldeed, beseftte hij ten volle. In 1934 legde hij daarom vrijwillig de voorzittershamer neer. Een grootse loopbaan was beëindigd.

Op 80-jarige leeftijd overleed de oude vakbondsman. Op zijn begrafenis waren vele politici en vakbondsleiders aanwezig, onder andere minister-president Drees. In Utrecht was men hem toen al vergeten. In het overlijdensbericht in het *Utrechts Nieuwsblad* werd hij ten onrechte gerekend tot de 'twaalf apostelen' van de oude SDAP. De krant wist niets te melden over het Utrechtse verleden van de vakbondsleider. Zo populair als Troelstra is hij in zijn geboortestad nooit geweest.

Publikaties

J. Oudegeest, *De geschiedenis der zelfstandige vakbeweging in Nederland* (2 dln.; Amsterdam 1926-1932)

Literatuur

A. Schuurman, "Een revolutionair comité in het centrum der reactie". Een beschrijving van de arbeidersbeweging in Utrecht, in het bijzonder van de spoorwegstakingen van 1903'. Kandidaatsscriptie economische en sociale geschiedenis RUU, 1986

W.H. Vliegen, *Die onze kracht ontwaken deed. Geschiedenis der sociaal-democratische arbeiderspartij in Nederland gedurende de eerste 25 jaren van haar bestaan*, 1 (Amsterdam z.j.) 576-584

A. Schuurman

[Uit: Utrechtse biografieën 2; levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Utrechtse / red. J. Aalbers [et al.]. – Utrecht, SPOU, z.j. – p. 119-123]